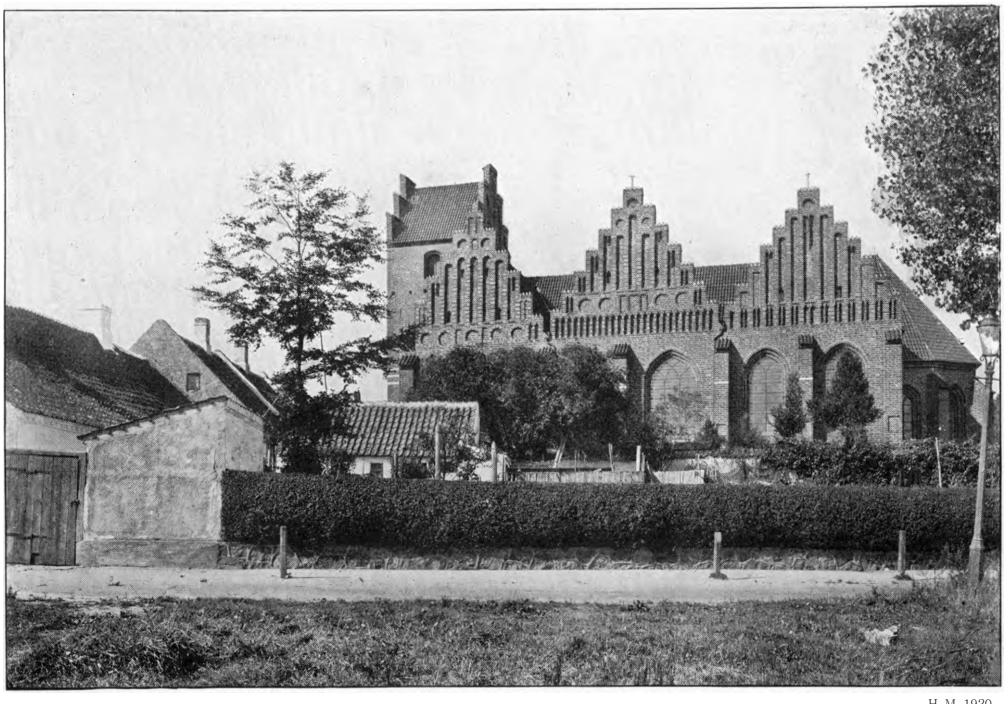

H. M. 1920

Fig. 1. Præstø. Ydre, set fra Syd.

PRÆSTØ KIRKE

Præstø, hvis første Købstadssignet stammer fra o. 1300 (omend kun kendt i Aftryk fra 1519), maa have haft en Bykirke, der har været et Par Aarhundreder ældre end den nuværende.

Ifølge et Sognevidne af Beldringe Sogn 1472 havde for 46 Aar siden (altsaa o. 1426) Sognepræsten i Præstø, Jens Pedersen, begge Kirker, Præstø og Beldringe, under »et Lydelse«, og Præstø Kirke var da fattig og undergangen. Præsten bevægede Beldringe Kirke til med Værgernes og menige Almues Samtykke at unde Hjælp en Tid, indtil hun (ɔ: Præstø Kirke) kom til »Undertag« og Ornamenter, nemlig visse Tiendeindkomster, som de Aggermænd skulde give, der boede i Præstø og lejede Jorder af Abbeden i Skovkloster af Faksinge Fang, og Præstø Kirke skulde siden derfor aarlig betale en løde Mark til Beldringe[1].

Slette Bygningsforhold kan have medvirket til, at Kirken senere fra Købstaden overgik til en Klosterstiftelse. 1470 skænkede Kristiern I nemlig sin og Kronens Kirke, den til Jomfru Marie indviede Sognekirke i Præstø, med al kongelig Ret (Jus patronatus m. v.) til Oprettelse af et Antonitterkloster i denne By. Grundlæggelsen af Klosteret, en Datterstiftelse af Maarkær i Angel, tiltraadtes af Roskildebispen 1470 og fik pavelig Stadfæstelse 1474. Dets officielle Navn var »Domus et baillivia S. Antonii ordinis S. Augustini Viennensis,« det var indviet til *Vor Frue* og *S. Antonius*[2]. 1504 skænkede Kong Hans Beldringe Kirke til Klosterets Forbedrelse, »at det des snarere bygges og Guds Tjeneste des ydermere øges og opholdes«[3]. I Kirken var der et S. Nicolai Alter, foran hvilket Skomagergildet holdt Messe 1510[4].

Det øde Kloster blev nedbrudt 1563, og kun Kirken blev bevaret som Sognekirke[5].

Til dens Hjælp blev i 1550 *S. Gertruds Kapel,* som stod i Byen, nedrevet, og samtidig blev Klæder og Ornamenter fra Klosteret overladt Sognekirken af Kongen[6]. Kirken omtales i 1585 som meget bygfældig[7]. Paa Kirkegaarden blev 1916 fundet en Støbeform til et Pilgrimstegn i Form af et Antonitterkors med sentmiddelalderlig Minuskelindskrift: St. Anthonii de Prestø (Fig. 21). Nu i Nationalmuseet.

Sagnet fortæller, at de tre Sydkapeller er bygget af tre Søstre[8].

Kirken ligger sydøstligst paa den fordums 0 i Tubækaaens Udløb, hvor den gamle By er groet op. Den rejser sig for Enden af Hovedgaden, Adelgade, der tidligere standsede ved Kirkegaardsporten og først i nyere Tid er ført videre mod Syd over Østerbro. Fra Kirkegaarden er der mod Syd og Øst, ned mod de tidligere Strandenge ved Præstø Bugt, bratte Skrænter, over hvilke den gamle *Hegnsmur* hæver sig paa høj Syld. Selve den maleriske Mur, der ogsaa er bevaret imod Vest, er overvejende af Kridtkvadre, berappet og stærkt flikket til forskellige Tider. De 1563 nedrevne Klosterbygninger har ligget umiddelbart Nord for Kirken.

Bygningen, hvis Orientering er korrekt, er en sengotisk Murstensbygning, bestaaende af et Langhus med polygonalt Kor, et Vesttaarn og en meget anselig, saavel i det ydre som i det indre stærkt dominerende Kapelrække, der danner et søndre Sideskib. Hele Kirken præges stærkt af den 1904—06 under Ledelse af Arkitekt H. B. Storck gennemførte Istandsættelse.

Arkitekturhistorisk set falder Bygningen i to Hovedafsnit, det ældre Langhus med Taarnet og de yngre Sydkapeller, og selvom der ogsaa kan spores forskellige Perioder i de førstnævnte Bygningsdele, er Forholdene her saa indviklede, at Bygningsbeskrivelsen maa gaa forud for et Forsøg paa at give nøjere Aldersbestemmelser.

Kirkens ældre Dele, Langhus med Kor og Taarn. Langhusets smukkeste og bedst bevarede Del er *Korpartiet,* omfattende Korpolygonen og det nærmest tilstødende Hvælvingsfag. Mangekantens Plan er vind og skæv, men ligesom S. Peder i Næstved konstrueret som fem Sider af en Tikant, et Motiv, der ikke genfindes i andre danske Kirker. Murene er af ret uensartede Munkesten i Munkeskifte (o. 27 × 12,5—13 × 8—9 cm; fem Skifter: 51 cm). Over Sylden, som for Størstedelen er jorddækket, hæver sig en høj Skraakantsokkel, der løber omkring de paa alle Hjørner staaende Støttepiller, over hvilke den efter Rester under Sydkapellernes Tag rekonstruerede Gesims har et Savskifte, kronet af to afrundede Led. Polygonsidernes fem Vinduer er spidsbuede og dobbeltfalsede; Østvinduet er baade udad og indad udmærket med en nu fornyet Pærestavprofil mellem to skraakantede Sten. De murede Vinduesstave, af skraafasede Formsten, er moderne Rekonstruktioner efter de ved Istandsættelsen fundne betydelige Levninger i Østvinduet, hvor kun Midtstaven manglede (Fig. 3, Nr. 2 og 5, sml. ÆNA. Bl. 14). Under Østvinduet sidder en lille, rundbuet Blænding.

Baade Gesims og Sokkel fortsætter sig bag den yngre, søndre Tilbygning, ved hvis Opførelse man har ændret et Sydvindue, af hvilket Spidsbuestikkene endnu er synlige. I Korets Nordmur findes under Vinduet en smal, spidsbuet Dør, hvis Karm indad er trefalset, medens den udadtil mod Nord sidder under et Fladbuestik, hvorover der baade i Murfladen og i Stræbepillerne er fordybede Felter med Fortandinger, beregnede til Støtte for et Hvælv. Her maa enten have staaet et lille *Sakristi* eller snarere en *Klostergang*.

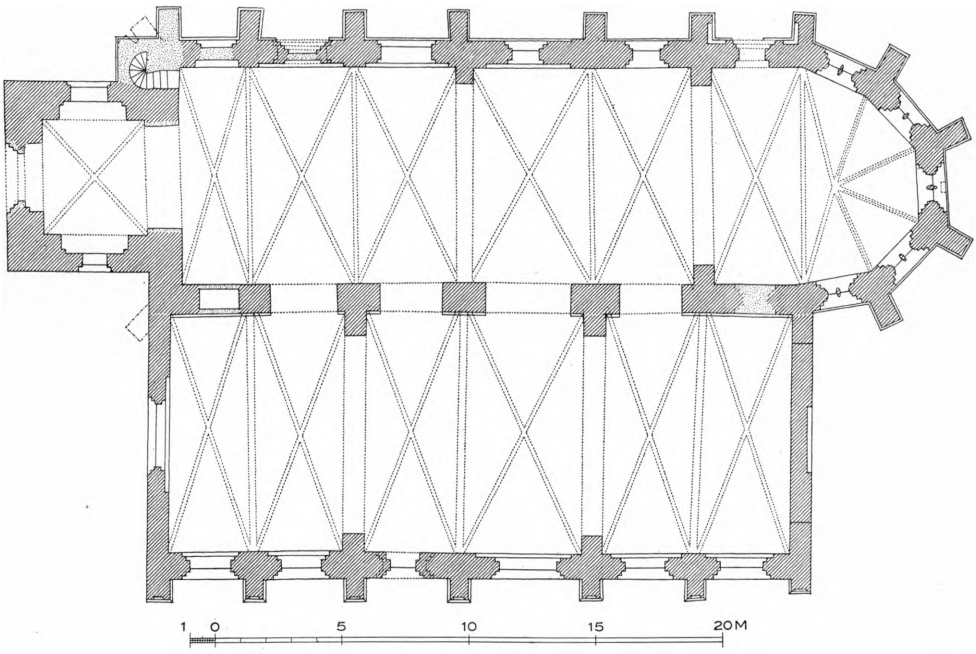

Fig. 2. Præstø. Plan. 1:300. Efter Opmaaling af H. B. Storck. (C. G. Schultz 1930).

I *Korets Indre,* hvor der under det sydligste Vindue i Mangekanten findes en fladbuet Spareniche, mærkes Planens Uregelmæssigheder op i de samtidige Hvælv, idet Samlingspunktet for Mangekantens Hvælvingsribber sidder skævt i Rummet. Polygonens fire østre Ribber er tredelt-pærestavprofilerede (Fig. 3, Nr. 1) undtagen de nederste, retkantede Ender, som hviler paa Smaakonsoller, hver dannet af en Kridtsten med nedadvendt, spidsrygget Pærestav (Fig. 3, Nr. 4). De to vestlige Ribber er almindelige, forneden simpelt afskaarne Halvstensribber ligesom Gjordbuen og Diagonalerne i det rektangulære Korhvælv, der er samtidigt med Korafslutningens; begge har stærkt fremtrædende Halvstens Overribber.

Mellem den *vestlige Del af Langhuset* og Koret er der en svær, fladrundet Gjordbue af Kridtkvadre, der hvilende paa Murpiller af samme Materiale

næsten virker som Korbue. Noget tydeligt Skel mellem Koret og Skibets fem Hvælvfag findes dog ikke her. Snarere kunde et saadant søges i det tredie Fag fra Øst, hvor Nordmuren baade i det indre og ydre har et retvinklet Falshjørne. Men heller ikke dette kan betegne en Øgningslinie mellem Mure af forskellig Alder. Sokkel og Støttepiller hele Nordsiden igennem har samme Former som paa Korpartiet, og baade Skraakantsoklen og Rester af Gesimsens Savskifte genfindes mod Syd, hvor Langmuren dog er stærkt gennembrudt og ødelagt ved Sydkapellernes Tilbygning. Paa begge Vesthjørnerne synes der tidligere at have været skraatstillede Støttepiller, hvoraf

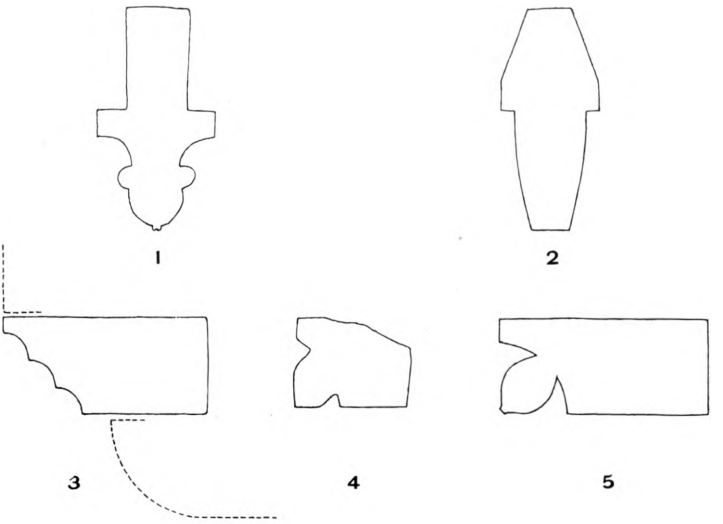

Fig. 3. Præstø. Formstensprofiler. 1:10. Maalt af C. G. Schultz 1932.
1. Ribbe i Korhvælv; 2. Stavværk i Korvinduer; 3. Karm i Taarnvinduer; 4. Konsol i Koret; 5. Karmsten i Korets Østvindue.

der 1905 fandtes Fundamenter. Hvis den søndre Langmur nogensinde har haft Støttepiller, er disse ialfald sporløst forsvundne, ligesom Sydvæggen nu mangler de indre Lisener, der paa Nordvæggen markerer Hvælvingsfagene og bærer Skjoldbuerne med Undtagelse af den østligste. Syddøren er opslugt af en Arkade. Af Skibets Sydvinduer er der kun levnet en enkelt Rest, en Spidsbue i Vestfaget, som svarer til samme Fags tilmurede Nordvindue. De andre spidsbuede, falsede Nordvinduer er nu aabne, alle uden Stavværk, men af ret varierende Dimensioner, der kun delvis svarer til de vekslende Fagbredder. Kortest er Vinduet i næstvestligste Fag, over den nu tilmurede Norddør, der er fladbuet i spidsbuet falset Spejl, med Skraafas paa alle tre Buestik. Størst og bredest er Vinduet i Midtfaget, hvis ydre Falskanter begge er skraafasede. Paa begge Sider af dette Vindue ses Rester af en stor Arkadebue, muret med to Rulskiftestik, hvilket viser, at Vinduet ikke kan være oprindeligt. I 4. Fag fra Vest blev Vinduet først 1905—06 brudt gennem en anden, ligeledes udmuret, endnu højere Arkadebue til et nu forsvundet Nordkapel. Trods den vekslende Fagbredde er Skibets fem Krydshvælv af ganske ensartet Konstruktion. Mellem 3. og 4. Fag fra Vest er indskudt en bredere Gjordbue af Kridtkvadre, med Vægpille i Nord, men ikke i Syd. Iøvrigt er

de fladrundt spændte Gjordbuer ligesom Ribberne af Halvstensbredde. Nordsidens Skjoldbuer er nævnte; i Sydvæggen er der bindige Skjoldbuestik. Naar undtages Overribberne (smalle, med Trinsten), adskiller Skibets Hvælv sig kun lidet fra Korhvælvet, men i Modsætning til dette kan de ikke være helt samtidige med Ydermurene, da Overvæggene har været hvidkalkede.

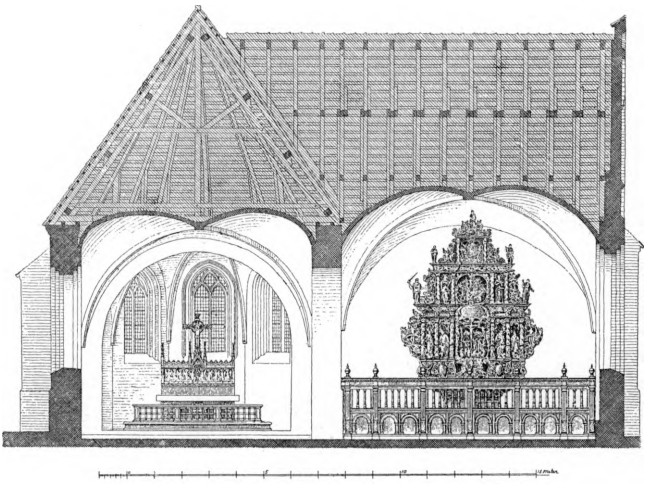

Fig. 4. Præstø. Snit, set mod Øst. Efter Ældre nord. Architectur.

Samtidig med Langvæggene er Skibets Vestvæg, men den spidse Taarnbue, hvori der nu staar en moderne Skillevæg, er ændret ved Istandsættelsen og var tidligere delvis lukket med en sværere Mur.

Taarnets nedre Partier har et noget andet Præg end Langhuset. Over lodret rejste Syldsten er Munkestenene overvejende murede i »polsk Skifte« (een Løber vekslende med een Binder), der naar op til og om tre Kridtkvaderbælter ved Mellemstokværkets Aabninger (Stenmaal: o. 25 × 12,5 × 8,5—9 cm; fem Skifter: 54 cm). Vestsiden er meget ommuret og den store Vestdør moderne. De spidsbuede Vinduer i Nord og Syd har ejendommelige Formstensprofiler; indenfor det yderste Karmled, der i Nordvinduet er rundet, i Sydvinduet skraafaset, er der et Lysningsled med tre smaa Hulstave (Fig.3, Nr. 3), der dog i Sydvinduets Buestik erstattes af en afrundet Pro-

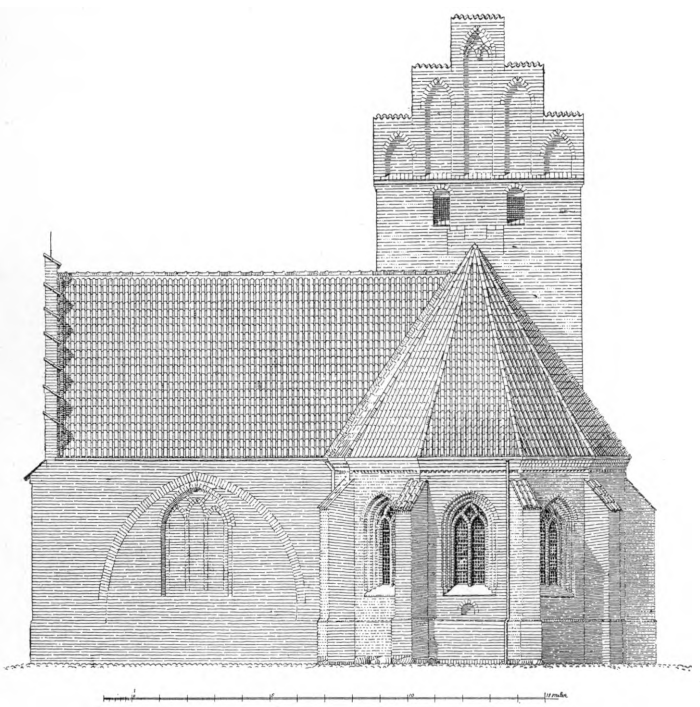

Fig. 5. Præstø. Østfaçade. Efter Ældre nord. Architectur.

fil; ogsaa de ind mod Rummet vendende Lysningskarme er afrundede eller trehulede. Taarnrummet har anselige, spidsbuede, dybe Spareblændinger og overdækkes af et. Krydshvælv med Halvstensribber, hvilende paa Hjørnekonsoller, hver tildannet af en Formsten. Profilsten af lignende Type (Lorenzen, Fig. 7, k) er i hel Tilstand indsat i Taarnbuens Vestkant, der tillige fungerer som Gjordbue. Hvælvet maa derfor være senere indbygget i Taarnet.

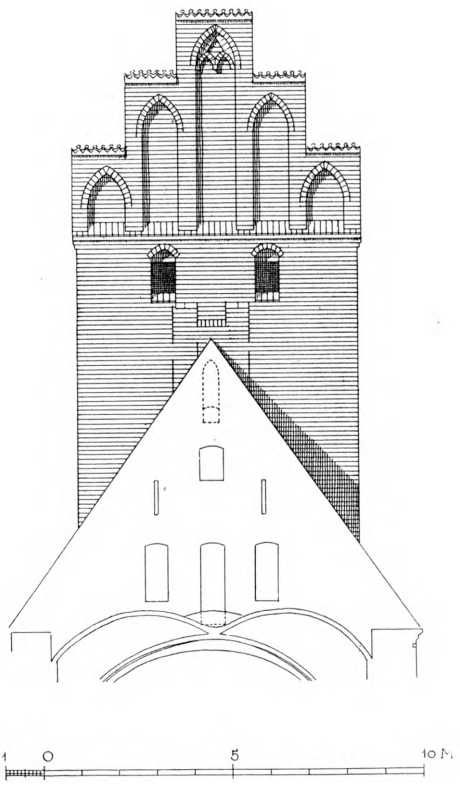

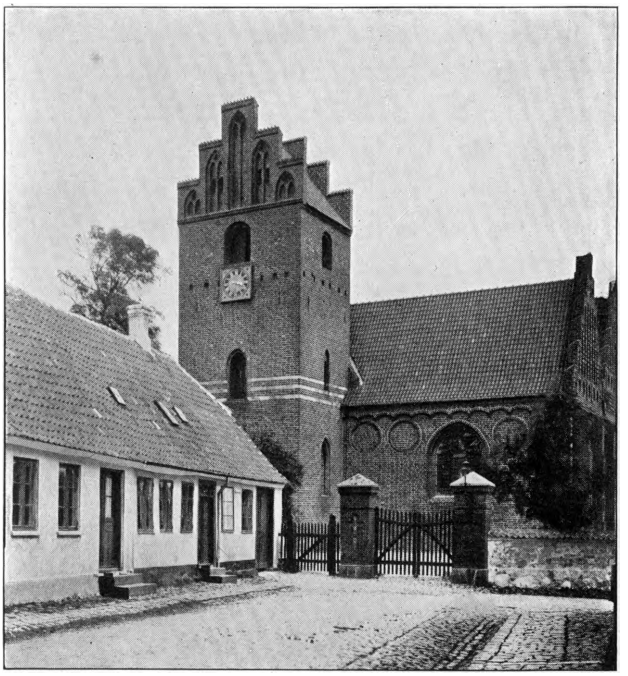
Fig. 6. Præstø. Taarnets Østside. Maalt af C. G. Schultz 1932.

Trappehuset, der var blevet ommuret 1731[9], er fuldstændig ombygget ved Storcks Istandsættelse. Adgangen til Vindeltrappen er ligesom oprindelig fra Skibets Indre, medens Overdøren fører ind i Nordøsthjørnet af Taarnets Mellemstokværk. Ogsaa Rester af den runde Spindel og det tøndehvælvede Loft forefandtes før Rekonstruktionen.

I *Taarnets øure Dele,* hvori det almindelige Munkeskifte dominerer, er Stenene gennemgaaende større end i de nedre Mure. Mellemstokværket, der faar Lys gennem fladbuede Glugger i Nord og Syd (den vestre nu udvidet og spidsbuet), gentager Taarnrummets Komposition, idet der til alle fire Sider er store Sparenicher og over dem Ansatsfelter til et Hvælv. Man har altsaa ogsaa villet overhvælve andet Taarnstokværk, et Forhold, der sandsynliggør, at Præstøtaarnets Murmestre har kendt Køge Kirketaarn. Klokkestokværket har til de tre Sider en Række Bombjælkehuller, (i Hjørnerne skraat udløbende) og derover Glamhuller, der i Nord og Syd er fladbuede og falsede. Det vestre er senere omdannet, men har ligesom de andre siddet i en spidsbuet Vægniche; mod Øst er der to smaa, højtsiddende Glamhuller. Af Gavlene, der begge har fem Kamtakker og fem Højblændinger over udkragende Saalbænk, er den vestre, mod Byen vendte, den rigeste, idet Blændingerne her er tvillingdelte med Halvstensstave (Lorenzen Fig. 8). I den østre Gavl er der kun i Midtblændingen Tilløb til Underdeling.

Mod Sædvane findes der paa *Taarnets Østside,* under og over Skibets Tag, et System af Blændinger og Aabninger (Fig. 6). Den fladbuede, delvis moderne ommurede Dør, der fra Mellemstokværket fører ind til Skibets Loftsrum,

flankeres af to ligeledes fladbuede og næsten ligesaa store Blændinger, hvis Bunde nu er nymurede. 80 cm over disse følger to skydeskaarsagtige, retvinklede Slidser, o. 90 cm høje, en halv Sten brede og een Sten dybe, og omtrent i Højde med Slidsernes Overkant atter en fladbuet Blænding som de nedre. Tæt over denne er der en tilmuret Glug, der i Modsætning til alle de nævnte viser sig i Taarnets Indre, idet dens Fladbuestik sidder i et højt, spidsbuet Spejl, ragende op i Klokkestokværket. Over Skibets Tagryg ses endelig Lodfuger, der tyder paa, at man her har planlagt endnu et Par Blændinger eller maaske Glamhuller, lavere og mere tætsiddende end de nuværende. Loftsdøren og de øverste Aabninger fraregnede, kan de andre Nicher næppe have været aabne. Den ringe Murtykkelse (87 cm) gør det usandsynligt, at de tilhører en anden Byggeperiode end Taarnvæggene, hvis Underbygninger for det planlagte Hvælv i 2. Stokværk lukker dem. Maaske er de kun Spareblændinger af en noget usædvanlig Art.

H. M. 1920

Fig. 7. Præstø. Ydre, set fra Vest.

Arkitekturhistoriske Slutninger. Vor Viden om Præstø ældste Bykirke hviler kun paa Dokumenter; arkitekturhistorisk er den ganske ukendt (sml. dog Kirkens Granitfont). Men der er megen Sandsynlighed for, at Taarnets nederste Stokværk, der adskiller sig saa stærkt fra den øvrige Bygning og maa antages at være opført i første Halvdel af 1400'erne, fra første Færd har hørt til en nu forsvunden Bykirke; selv de øvre Stokværk synes at være rejste, før Langhusets Tag fik sin fulde Højde. Hvis Taarnets nedre Mure er den ældste Del af den nuværende Bygning, og hvis de er føjede til en mindre Bykirke, er det rimeligt, at man har paabegyndt Opførelsen af det nuværende Langhus fra Øst og først bygget Korpartiet, vistnok o. 1450. Ribbernes rige Profilsten (sml. Næstved S. Peder, Fig. 5. Nr. 1) er af ældre Type, men de har ikke været forhaanden i stort Tal og er utvivlsomt kun Rester af en ældre Beholdning. Oplysningen om Bygningens slette Tilstand o. 1425 stemmer iøvrigt med Korets udpræget

sengotiske Karakter, Vinduernes simple Formstensprofiler og de lavtspændte Hvælvinger. Snart efter Korets Fuldførelse og i direkte Fortsættelse af Arbejdet har man saa nedrevet den gamle Bykirke og fuldendt Skibet, der er en ringere Genklang af Korets Motiver, og hvis Hastværksarbejde snarest tilhører Tiden ved Aar 1500, ligesom Uregelmæssighederne for en stor Del kan forklares ved dets Sammenhæng med Klosterbygninger. Samtidig med Ombygningen af Skibet har man fuldendt det tidligere paabegyndte Taarn. Kong Hans' Gave 1504 kan have fremmet Kirkens sidste store Udvidelse.

Sydkapellerne (*o. 1510—20)*. Den søndre Udbygning (Fig. 8) er i det ydre formet som tre sammenbyggede Kapeller med Tage vinkelret paa Langhusets og hver med sin Gavl, i det indre som et Sideskib, der er bredere og højere end den gamle Kirke. Mellem de ret tykke Munkesten i Munkeskifte (fem Skifter: 52 cm) findes mange sortbrændte, som et enkelt Sted, under de to vestligste Sydvinduer, er ordnet i en Stump Rudemønster. Den østre Flankemur er nøgen og bar; under en stor, spids Aflastningsbue, hvis Helstensstik gaar igennem hele Murtykkelsen, sidder en spidsbuet Blænding, tredelt af bindigt Stavværk, muret uden Brug af Formsten (Fig. 5); maaske har man planlagt et Sidekor, men opgivet Planen under Opførelsen. Den vestre Flankemur, der har været brudt af et stort, spidsbuet Vindue, har udkragende Fladbuegesims, kronet af et nyt eller fornyet Savskifte og hvilende paa Binder-Konsoller af to Formsten, den øvre med Rundstavprofil, den nedre med Diamantbosse; under Gesimsen sidder fire store Cirkelblændinger (Fig. 7). Langt rigere er Sydfaçaden, som seksdeles af Støttepiller. Disse har høj Sokkel med Profil af skraakantede eller afrundede Formsten, sikkert hentede fra Langhusets Sydmur, smaa Firkantblændinger, til hvis Afdækning der er brugt rundstavprofilerede Formsten, og derover et Par svage vandrette Led, en tilbagetrædende Skraakant og en rundstavprofileret Gesims, de to sidstnævnte Led dog kun paa Pillernes Forsider. De seks spidsbuede, falsede Vinduer er alle brede, men af noget varierende Dimensioner; det korteste sidder over den lille Syddør, som nu har rundbuet Aabning under falset Spidsbue. Sydsidens største Pryd er de tre pyntelige Gavle, som under deres tretten Kamtakker har et rigt, etagedelt Blændingssystem med talrige Smaablændinger og fladere eller dybere Cirkler. Til Indfatning af de enkelte dybere Cirkler er brugt afrundede Profilsten; i Buer, Stave og Hængestave forekommer dels i vandret, dels i lodret Stilling trestavprofilerede Formsten, i vandrette Afdækninger andre Formstenstyper (se ÆNA Bl. 14). De fleste smaa Blændinger har Trappestik, mange af de større Fladbuestik; enkeltvis forekommer Karvesnitbuer, hulede i en Munkesten.

Det Indre, der er sat i Forbindelse med det ældre Skib ved fire spidsbuede Arkader, tredeles af to svære, fladspændt runde Gjordbuer, som, hvilende paa

Vægpiller med et Kragled af rundstavprofilerede Formsten, bærer Tagværkernes Støttemure. I hvert af disse Hovedfag er der to Hvælv, ialt seks, med svære rundprofilerede Gjordbuer og Halvstens Krydsribber, hvis nedre Afslutninger er facetskaarne (Overribber som i det ældre Skib). I Kapperne findes Trækhuller.

Den søndre Udbygning, som maaske fra første Færd har været bestemt for Borgernes Sidealtre, blev efter Reformationen Kirkens vigtigste Rum, idet Alteret flyttedes til dets Østvæg, medens det gamle Kor afskildredes fra Skibet ved en Tværmur og anvendtes til Sakristi, hvori der efter 1671 ind-

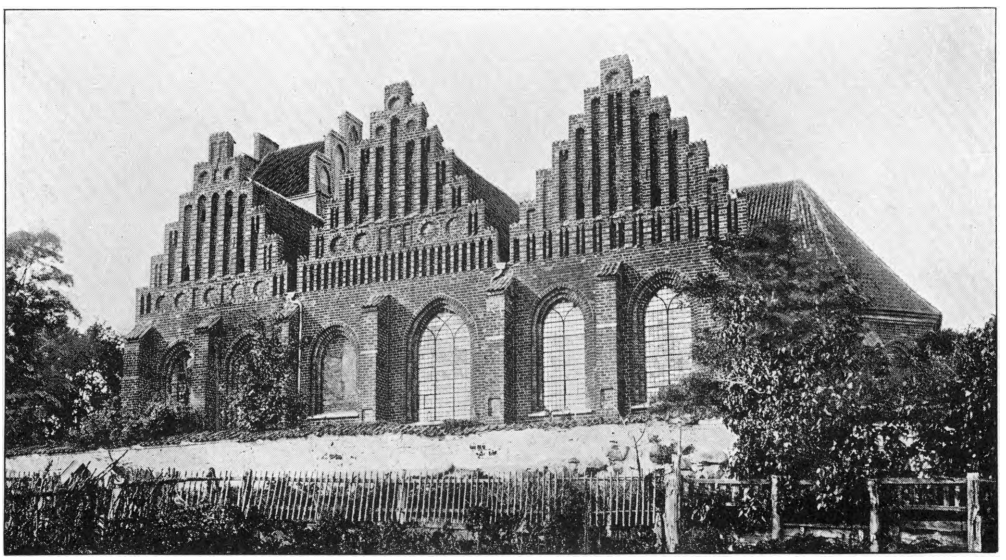

Fig. 8. Præstø. Sydkapellerne før Istandsættelsen.

byggedes et Gravkapel. I 18.—19. Aarhundrede kaldtes den nordre Del af Kirken »den gamle Kirke«, Sydkapellerne »den nye Kirke«. Efter den sidste Restaurering er Forholdet nærmest det omvendte, idet den søndre Del af Kirken nu ofte benævnes »den gamle« eller »rigtige« Kirke.

Kirken blev repareret 1782—84 og nye Vinduer indsatte 1843—46 og 1853[9]. I Aarene før 1904 stod Koret og Nordsiden med Puds, hvis røde Maling og hvide Fuger efterlignede Mursten, og Taarnet var graat pudset. Ved Storcks Istandsættelse 1904—06 fjærnedes disse skæmmende Pudslag sammen med alle Spor af tidligere Istandsættelser, og Murværket repareredes grundigt. Desuden restitueredes Korets gamle Forhold, Vinduerne i Koret og i Kirkens Nordmur genaabnedes og Arkadebuerne reguleredes. Taarnet blev efter Rensningen delvis skalmuret og Vindeltrappen rekonstrueret.

Efter Istandsættelsen, der ogsaa omfattede Inventaret, staar Kirken nu i det ydre med røde Munkesten, overalt nyfuget. Paa de nye Tagværker

ligger moderne Munketegl, i Vinduerne sidder blyindfattede Glas. Det indre er hvidkalket.

I Taarnets øvre Stokværk har Arkitekt Storck ladet indrette nogle Montrer med Arkitekturfragmenter, saavel fra Kirken som fra det forsvundne Kloster, og andre Genstande, der fandtes ved Hovedistandsættelsen. Mærkes kan navnlig en Række *Formsten* (sml. Lorenzen Fig. 7), et Stykke buet Vindusstavværk af Kridtsten, fundet indmuret i den vestligste af Stræbepillerne paa Skibets Nordside, tre Fragmenter af Munkesten med Reliefminuskler, indskaarne før Brændingen: 15 • k a — m — r a., og en lignende med to grovt fordybede Minuskler: v c. Rester af Kirkens *Flisegulv* er en Del glaserede Lerfliser, fra Tiden o. 1575, de fleste 21 × 21 cm, med indridsede Dobbeltliljer, hvoraf der findes tre Typer, a) med Midtoval i Liljen (Fig. 9), enten med almindelig grøn eller med broget fayanceagtig, hvid og blaa Glasur, b) uden Midtoval, grønt eller gult glaserede, c) i grovere Udførelse, med Midtcirkel i Liljen. En enkelt Flise af tilsvarende Dimensioner har et indridset Jesu-Monogram i Renaissancestil. Endelig findes en Mængde Fragmenter af Fliser med Rester af borgerlige *Gravskrifter;,* en enkelt, 36 × 35 cm, er fuldstændig bevaret og har Indskrift i Reliefversaler: »Her liger begravit Per Pedersøn erlig Mand, som døde den ottende Dag Aprili[s] Anno Domini 1573« samt Bomærkeskjold. Paa Brudstykkerne, af hvilke flere er broget glaserede, læses af Aarstal: 1 5 . . , 1 5 . . , 1600.

Fig. 9. Præstø. Gulvflise fra o. 1575

KALKMALERIER (OG GLASMALERI)

I Sydkapellerne er Hvælvingerne sparsomt dekorerede med sort og rød Farve. Paa Ribberne er der Skraabaand, Sparrer, Zigzag og lignende Ornamenter og paa enkelte af Ribbeskæringerne smaa Dyreskikkelser, Fugle og en Hest. Paa en af Østhvælvets Kapper er malet en lille Hingst. Iøvrigt er Malerierne samlede om Trækhullerne, der danner Munde i store karikerede Ansigter. I fire Tilfælde er Ansigterne tegnede i Profil, og ud af Munden springer Dyr, en Hund, en Ulv (?) og to Svin. To andre Ansigter er viste en face. I det vestligste Hvælv findes et Bomærkeskjold med T-formet Midtstav, maaske henvisende til en Klosterforstander eller Prior. Malerierne stammer fra Bygningens Opførelsestid og er fremdragne og opmalede ved Hovedistandsættelsen. Samtidig konstateredes, at der ikke fandtes Kalkmalerier i den gamle Kirke.

†*Glasmaleri*. 1704 fandtes der foruden Fremstillingen paa Anders Andersens Ligsten (s. d.) et Billede af den samme Præst paa en Rude »overfor Prædikestolen mod Syd«, »et efter de Tider udmærket Arbejde, men uden Kalk og den velsignende Haand«[10].

INVENTAR

Alteret, i den gamle Kirke, der nu bruges ved Gudstjenesten, er helt moderne, baade Bordet og Opsatsen: et Krucifiks over en Predella med Malerier (Fig. 4).

Den gamle *Altertavle,* i den nye Kirke, (Fig. 10) brugtes indtil 1910 og staar nu paa et nyt muret Fodstykke opad Østvæggen, adskilt fra Kirkerummet ved et ligeledes nyt Tralværk. Tavlen er et rigt Billedskærerarbejde i Bruskbarok, signeret af Abel Schrøder d. y. og fuldendt før 1657. Renaissancens arkitekturbundne Kompositionsskema kan endnu spores, men det fordybede Midtparti, der i alle Tavlens Stokværk er lige bredt, bryder de vandrette Led, og den svulmende Ornamentik tilslører Opbygningen. Fodstykket, hvis Bruskværk synes at løfte den svære Tavle op over Alterbordet, har en reliefskaaret Fremstilling af Nadverens Indstiftelse, flankeret af to Ornamentfigurer (ung Mand og Kvinde med sneglehusformet Underkrop), der i løftede Arme holder to Kartoucheskjolde op foran Storstykkets profilsvungne Postament. Bruddet i Postamentets Midtparti fyldes af en Gethsemanegruppe, hvis tre Figurer sidder paa Nadverscenens Ornamentramme; paa Bindet af den Bog, hvortil Apostlen Johannes støtter sit Hoved, er Abel Schrøders Bomærke skaaret i Relief. Storstykkets Midtfelt optages af en figurrig Korsfæstelsesgruppe, Sidepartierne af svære Snosøjler og store Evangeliststatuer, der vender sig mod hinanden som i Samtale; i Storvingernes gennembrudte Bruskværk er indflettet Figurer af Adam og Eva (Fig. 11). Midtfeltets Ramme krones af en Indskriftskartouche, og derover en mindre Bomærkekartouche. Topstykket er delt i to Stokværk, det nederste med en Opstandelsesscene, flankeret af snoede Søjler og store Figurer forestillende Tro og Haab; yderst paa Storgesimsen staar lidt mindre Figurer, Retfærdighed og Klogskab; i øvre Afdelings Midtfelt ses Himmelfarten, paa Gesimsen staar smaa Figurer: Maadehold og Styrke, og hele Tavlen krones af en lille Figur af Kærligheden, staaende paa en Konsol i Bruskværksgavlen. — Farverne har bevaret deres oprindelige Karakter, men er en Del restaurerede i ny Tid. I Fodpartiets ydre Indskriftskartoucher er malet: Anno — 1657, i de to indre Givernes Navne, Bomærker samt Skriftsprog, og i Kartouchen over Storfeltet: »Guds hellige Nauffn till Ære, andechtig Bewegelse oc denne Stedtz Beprydelse, haffuer erlig, welacht oc fornemme Mand, Lauridtz Nielsen, Borgmester wdi Prestøe, oc sin kierre Hustru Elisabeth Jens Dater begge her udi Byen barnefødde,

dette bekosted oc ladet oprette 1657«. I den lille Kartouche derover er Mandens Bomærke gentaget.

Ved et Dokument af 11. December 1653 bekræftede Borgmester Lauritz Nielsen (død 1656, sml. Epitaf Nr. 5), at han og hans Hustru før hendes Død tilligemed deres Børn havde lovet med det første at lade gøre en »skikkelig« Altertavle til Kirken[11].

Tre †*Altertavler* fra den katolske Tid eksisterede endnu 1810. Den ene, der fandtes i »den gamle Kirke«, var ikke stor, men indeholdt »mange udhugne Billeder«. De to andre, der stod paa hver sin Side af Baroktavlen i »den nye Kirke«, beskrives som »to Samlinger af Træbilleder« i Kasser. Den ene havde bevægelige Laager med Figurer, og over en af disse hang en Vægtskaal. Den anden, som manglede Laager, havde tre temmelig store Billeder, af hvilke det midterste syntes at have været et Mariabillede. 1755 omtales samme Tavle som et i Sakristiet hængende »Skab med 3 Personer, saavidt kan sluttes, de hellige 3 Konger, thi den ene kan endnu tydelig ses, er en Moer-mand«.

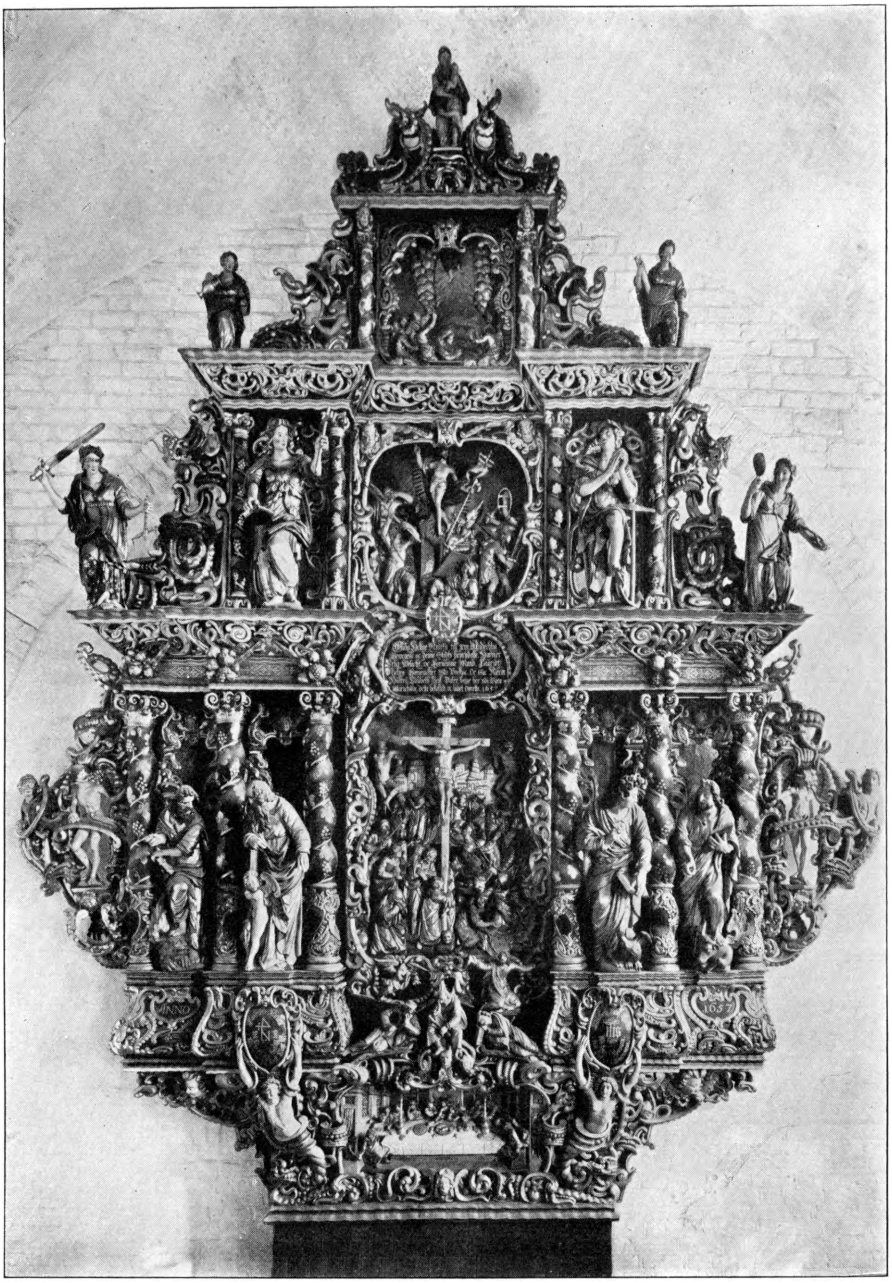
1759 nævnes desuden: »Over Degnestolen en gammel *Altertavle,* paa hvilken nedentil stod Indstiftelsesordene paa Latin og Dansk, oventil to Vaaben og Navne: Lave Beck og Agathe Grube«. Efter Personerne at dømme har det været en lutheransk Skriftsprogtavle fra Tiden henimod 1600. Landsdommer Lave Beck til Beldringe døde 1607.

†Alterklæde, nævnt 1759, med udsyet: »Ao 1671 JWS MJD«.

Altersølv. Kalk af kbh. Prøvesølv 1810, 21,5 cm høj, med rund Fod, Skaft og Knop; paa Foden graveret: »Præstøe Kirkes Communion Bæger forfærdiget 1. Januarij 1810«. Mestermærke formentlig for Andreas Holm (Olrik 16). *Disk* med graveret Cirkelkors og Randskrift (1. Cor. 11. Cap.); uden Mærker; efter Skriften fra o. 1675—1700. *Oblatæske,* rund, 7,5 cm i Tvm., med drevne Blomster paa Laaget og graveret: »Gud allene Æren 1684«; paa Siden graverede Ranker og »Til høerer Prestøe Kierche gifven af Michel Tomesen oc hans Kiereste Kiersten Melchors Daater«. Under Bunden Næstveds Mærke og MT. *Sølvkande* af kbh. Prøvesølv 1839, glat, 24 cm høj, med Gravering paa Foden: »Givet af Prestøe Menighed 1839«. Mestermærke formentlig for J. P. Malling (Olrik 285). *Sygekalk* fra o. 1725, men stærkt omdannet, med rund Fod, ottedelt af lodrette Riller, gammelt Bæger, men nu uden Skaft og Knop; ingen Mærker. *Disk* med graveret Cirkelkors; uden Mærker, fra samme Tid. *Vinbeholder* med Oblatskrueprop, med Mestermærke for J. J. Schowert 1738 (Olrik 263).

Alterkrucifiks, 34 cm høj, af forsølvet Bly paa nyt Kors; har sikkert siddet paa en Ligkiste fra o. 1700.

Alterstager, 35 cm høje, sengotiske, med treringet Cylinderskaft; under Foden et ret slidt, o. 3,5 cm højt Støbermærke (se Oversigt. Metalarbejder). To

V. H. 1930
Fig. 10. Præstø. Altertavle af Abel Schrøder. 1657.

Lysemanchetter af Sølv med drevne, graverede Blomster; paa Undersiden graveret: 1) Hans Christian Grønvold, 2) d. 8. Mai 1852.

†*Messeklæder.* Ifølge en plattysk Fortegnelse fra o. 1536 fandtes: 1 grøn Fløjls Korkaabe, 1 hvid, 1 broget Silke; 2 grønne Fløjls Diakonkapper, 2

røde; 2 Messehageler og Gyldenstykker, 1 rød Fløjls; 2 Messesærke; 3 Tøjer, 1 Alterdug af Linned, 1 besat med Bliant og 16 forgyldte Smykker, 1 med grøn Besætning, 1 med adskilte Silkestykker; 1 rødt Alterklæde, 1 blaat; 5 Silkepuder; 2 blaa Korkapper; 1 Messehagel besat med blaat Fløjl; 1 Kiste med allehaande gamle Messeklæder. 1554—55 skænkede Kongen nogle *Messehageler* fra Præstø Kirke til Universitetet[12].

†*Alterskranke.* 1759 nævntes det, at der »paa Tralværket om Alteret stod et Skriftsted (1. Cor. X, 16) Anno 1702«.

V. H. 1930

Fig. 11. PræstØ. Altertavlens søndre Vinge.

†*Kristi Grav,* nævnt 1810. »Et Billede, Guds Søn i Præstø kaldet. Det har ligget i en Kasse, som skal have været mærkværdigere end Billedet selv, da den havde udskaarne Figurer og ved disse forgyldte Bogstaver; men Kassen er ikke mere til. Billedet er ventelig brugt ved Processioner, som endnu er Tradition«.

Font eller snarere *Vievandskar* af Granit, romansk, af een Sten, 83 cm i ovre Tvm. med meget grove Fodprofiler og uden Afløb. »Graastenen« stod 1810 indenfor Kirkedøren. Først senere i 1800'erne toges den i Brug som Døbefont, men erstattedes 1908 af en *Font* af Eg (Fig. 12), i Renaissancestil, fra 1621, med firkantet Fod og Balusterskaft samt syvkantet Kumme, 63 cm i Tvm., paa hvis Sider det fladsnittede Kassetteværk indrammer skaarne Navne: sammenskrevet IC under W, KSD og BID; i et Felt er malet HES (sml. Epitaf Nr. 2 og Gravsten Nr. 8). Paa Frisen er reliefskaaret: »Jacop Christophersøn fordum Borgermester oc Kong. Maiest. Tolder i Prestø med sin Hustru Karine Søfrensdaater hafver gifvet denne Fundt til en Ihukomelse efter deris Død 1621«. Ny Staffering; ved en Undersøgelse 1890 fandtes ingen Spor af oprindelige Farver.

Fad af sydtysk Arbejde, 54,5 cm i Tvm., med Bebudelsen omgivet af Hind- og Hund-Frise; samme Frise paa Randen, hvor ogsaa en graveret Versalindskrift: »Dette Becken gaff Karene Søfrensdatter met Funten Aar MDCXXI den hellige Daab til Prydelse oc sin salige Husbonde Jacob Christophersøn til

en Hukommelse« og samme Bomærke som paa Fonten. *Tinkande,* fra 1800'erne, stemplet Hans Høy.

†*Fontehimmel,* nævnt 1759. »Ovenover Fonten: Hans Erichsen Borgmester og Karen Seuerinsdatter bekostet dette Daaben til Ære 1633«. †*Fontelukkelse,* nævnt 1759. »Omkring Tralværket ved Daaben staar et Skriftsted Ps. 34, V. 20«. Rimeligvis var dette Tralværk skænket af Borgmester Hans Erichsen 1631[11].

Prædikestol i Senrenaissancestil fra 1631, Næstvedarbejde, rimeligvis gjort i det Schrøderske Værksted (Fig. 13).

V. H. 1930

Fig. 12. PræstØ. Font. 1621.

Kvindehermerne paa Hjørnerne mellem de syv Fag forestiller: Tro, Haab (sammenlagte Hænder), Kærlighed, Retfærdighed, Klogskab, Styrke, Maadehold og Fromhed (Lam). Paa Arkadefelterne er fastgjort Snitværk i højt Relief; foran det midterste staar Kristus med Verdenskuglen og i de øvrige seks Adelsvaaben over Kartoucher med reliefskaarne Bogstaver. Vaabnene er: Juel og Skave med Underskrifterne SPIF — SPIM (d. v. s. Sal. Peder Juels Fædrene og Mødrene Vaaben; det sidste burde have været Svave, men er fejlagtigt erstattet med Mormoderens Slægtsvaaben; sml. Holtug K. Stevns Hrd.); Grubbe- og Lykkevaabnet med CGF — GMD d. v. s. Christian Grubbes Fædrene og Mødrene); Gyldenstjerne- og Rosensparrevaabnet med FIGF — FIGM (d. v s. Fru Jytte Gyldenstjernes Fædrene og Mødrene). — De to førstnævnte Vaaben minder om Fruens første Mand Peder Juel, der døde 1612 (sml. Kongsted K., Fakse Hrd.)[13]. Stolen, der har oprindelig Himmel, men ny Opgang, staar i renset Eg med moderne Staffering. Paa Gesimsen er en helt nyopmalet Indskrift, hvis Tekst stemmer med en Afskrift fra 1759: »Anno 1631 lod erlig oc welb: Mand Christian Grubbe til Lystrup med sin elskelige oc welbyrdige Frw Jytte Gyllenstiern denne Predickestoel bekoste ...«.

Stoleværket stammer fra forskellig Tid, men er i 1800'erne gjort ensartet med firkantede Døre og Trekantgavle. I den gamle Kirke findes:

1) Ungrenaissancestole fra o. 1580. Paa Sydsiden, i Faget Øst for Tværgangen, er der paa Dørens øverste Ramstykke skaaret 1579, i dens ovre, smalle

Fylding ligeledes svagt fordybet: I h S, i den nedre ganske enkelt Foldeværk. Nordsidens ti Fag (fra Vest), der er omtrent samtidige hermed, har paa Gavlene riflede toskanske Pilastre, paa Dørene rundbuede Arkader med tunget Inderkant; i Vestfagets Buehjørner er Perspektivhuller. Østfagets Østgavle har bevaret den oprindelige halvrunde Afslutning med profileret Bueslag, hvori Halvrosetbæger med Rosetblomst; i den søndre er derunder et firkantet Felt med Ungrenaissanceblomst og paa Ramstykket er indskaaret fem Bomærker. Sydsidens to Vestfag har noget lignende Døre.

2) Højrenaissancestole fra o. 1625. Nordsidens fem Døre (fra Øst) og Sydsidens dertil hørende Gavle har rundbuede Portalfelter med tungede Pilastre og Buekant med indbyrdes lidt afvigende Fladsnit.

De to Østpaneler og Sydrækkens Vestpanel er sikkert samtidige med Syddørene. Paa 1579-Døren er indvendig skaaret 16 MFD 26, paa det dertil hørende Vestpanels ydre Ramliste et Brudstykke af en Indskrift: »Stoel oc hør hinde til Bagstycke oc Forstycket« og i Yderfelterne senere snittet: KPD 1649, APD 1648, EPD 1646, MOD 1646, medens de tilsvarende Inderfelter har fire Gange gentaget KSDT, lutter Kvindenavne, som tyder paa, at disse Stader har hørt hjemme paa Nordsiden. I det midterste Yderfelt er malet med gul Fraktur paa Sort: »Cordula Lauridtz Datter 16 HCLHD (sammenskrevet) 57«. Paa Stolestaderne var endvidere følgende Indskrifter, som efter 1875 er forsvundne: »Kare[n] Severin Daate[r] bekostet denne; KNR (sammenskrevet) 1622; SNS 1621; HNS 1623; PTS 1638, DJGS ROS 1621; KSD 1613; Denne Stoel hører Hemming Andersøn Skytte til«. Dele heraf opbevares i Museumsskabene i Taarnet (sml. S. 32) hvor der ogsaa findes et Ramstykke med indsnittet Vers:

»I Kircken ey sofve men Guds Bud lere
oc hanem her loue saa faar Du Ære.«

»Fadderstolen«, Nordsidens Vestfag i den gamle Kirke, har indvendig paa Døren og paa Vægpanelet malet med sort Fraktur paa Hvidt to tyske Vers:

Dazu denn auch die Pathen sein
Es wol werden ermahnen fein
wenn er wird kom(m)en zum Verstand
und du selber beit ihm die Hand
dasz es in Glauben fast besteh
und aus der Sterbligkeit eingeh
in die ewige Seligkeit
welch auch den Kindern ist bereit.

Nehmi 6.

Wies die Heiden verdrossen hat
Da gebawt worden Gottes Stadt
Also verdreusts noch Teuffl und Welt
Wenn man uber Gottes Stadt helt,
und Christi Kirch erbawett woll
Doch ob sie schon gar worden toll
hilfft sces doch nicht der baw fortgeht
So lange alsz die Welt bestehtt
Herr gib Gelüch und Heill dazu
und hilft dasz die Kiirch habe Buh.

I den nye Kirke: 3) Barokstoleværk. Østfaget har bredere Østgavle med foroven lidt beskadigede Felter, hvori snørklet, reliefskaaret »I L B W Anno 1656«, henvisende til Jens Lauridtsen og Barbara Wilders (sml. S. 49).

Paa *†Kirkedøren* i den søndre Gang stod 1759: »Pax huic domui 1590« (Fred over dette Hus).

Pengeblok, jernbunden, af Eg, fra 1600'erne (?). Et Laag af en *†Pengekiste,* 75 × 57 cm, med kvadreret Jernbaandsbeslag, to Hængsler, to Nøglehuller og i eet Jernbaand tre Slidser, ligger nu i Klokkestokværket.

Hude 1903

Fig. 13. Præstø. Prædikestol. Næstvedarbejde. 1631.

Orgel. Et nyt Orgel blev givet 1801[14].

Lysekroner. 1) Med 8 Arme, der ender i Profilhoveder og smykkes af Delfiner, paa hvis oprullede Haler sidder Smaaengle; 8 Prydbøjler; som Topfigur en flyvende Ørn, der har slaaet Kløerne i Hovedet paa en siddende, delvis nøgen Mand med Tordenkile; paa Hængekuglen er graveret: »Her under er begrauen Hans Erichsen Marup som døde Anno 1740 den 9. Maij og hans Hustru Helvic Christians Daatter Falster som døde Anno 1727 den 29. Martij«. Kronen, der hænger i den gamle Kirke, er omtrent et Aarhundrede ældre end Indskriften.

2) Med 2 × 8 Arme, der har enkelt Midtbægerblad; 2 Sæt smaa Prydarme; som Topfigur: Zeus med Tordenkile ridende paa en Ørn; Hængekugle med

graveret Rankeværk, Akantusblade og vandret Bælte af store Kugler; delvis gennembrudt Hængeknop. Fra o. 1650—1700.

3) Lille, med 2 × 6 Arme med Smaaspir midtpaa; Dobbeltørn som Topfigur og paa Hængekuglen graveret: »Lars Erichsen Muurmester fra Kiøbenhafn Aar 1711«.

Lysearme. 1) Anselig; paa en stor Midtarm med Blad og Delfinhoved sidder to lignende Tværarme med Lyseskaale og mellem Lysearmene et Skjold, hvorpaa graveret: »Denne Arm er bekostet til en Huekommelse efter Birgitte Jacobsdatter som døde Anno 1623 Den 8. Aprillis af hindes Forælder Hans Erichsen o[c]h Karene Soffrensdatter«. Paa Vægpladen, der har Bladkant og kraftig Midtroset, er graveret HEKSD; den sidder paa en samtidig Træplade med Æggestav og tunget Kant; nystafferet. I 1759 sad den over Skriftestolen i Koret.

2) Lille, ved Prædikestolen, siddende paa en rund Vægplade med Bærehaand, har S-svunget Arm med lille Hoved i indre Slyng. Paa Vægpladen er graveret: OTS T P D . Fra o. 1600—1650.

3-4) Større, i den nuværende Korbue, siddende paa runde Vægplader med kraftig Midtroset; S-svunget Arm med Delfinhoved i indre Slyng, og to Bægerblade midtpaa. Paa Vægpladerne er indhugget: »Karen salig Didrik Offermands Ao 1713«. 1759 sad de i den søndre Gang paa den søndre Side.

Klokker. 1) Fra 1490'erne, med Minuskler: »Jhesus Maria Anna Sanctus Antonius«, derefter Støberens Segl med Bomærke og Omskrift: »Jens Pofielsen«. Under Indskriften er afstøbt et rundt Pilgrimstegn fra Einsiedeln, 5,3 cm i Tvm., med fire Øskener til Paasyning. Relieffet forestiller den hellige Meinrad og har tysk Minuskelomskrift: »Dis ist unser Zeichen v[on] sant Meinrat van Neisiden«. Under Pilgrimstegnet findes et Aftryk af Antonitter-Korset (5,3 × 3,8 cm), lidt større end det i Støbeform bevarede Pilgrimstegn og uden kendelig Skrift. Tvm. 46 cm. (Uldall 209 ff.)

2) Minuskelindskrift mellem Perlestav og Korsblomstfrise, delvis i latinsk Versemaal (Distichon): »Da patris Anthonij meritis nos (Christ)e iuuari quem chorus exultet noster haber educem. Johannes Fastenoive me fecit an(no) d(omi)ni mdxix« (»Giv Kristus, at vi maa hjælpes ved Fader Antonius' Fortjenester, hvem vort Kor glæder sig over at have som Fører. Johannes Fastenoive gjorde mig i Herrens Aar 1519«). Sidste Del af Indskriften (fra Fastenoive) staar under Frisen. Paa Klokkens Sider to Skjolde med Bomærker omgivne af Bogstaver: M O R S — M T H A maaske henvisende til Klosterforstandere. Tvm. 53 cm. (Uldall 265.)

3) Versaler over Bladranke; som Skilletegn anvendes Hvirvelrosetter; nedre Linje sluttes af en Fugl med udspredte Vinger. »Præstøe-Kircke Borgmester Lavrids Nielsen Raadmend oc Menigheden hawer laded denne bekaaste Aar

1654 gos mich Claves vam Dam«. Under Indskriften en Medaillon, 5,5 cm i Tvm., med Hjerte gennemboret af to Pile, Sav og Sværd; og modsat en Medaillon, 12 cm i Tvm., med en Svane med udspilede Vinger. Tvm. 122 cm.

†*Toluklokken*. Indskriften lød 1759: »JHC DEN Med Bøner og Lovsange lover Gud«. Paa den ene Side: »Ao 1713 haver samtl. Borgerskab og Menigheden her i Præstøe af Kiærlighed til Gud og hans Huus paa egen Bekostning ladet omstøbe denne Klokke og da var Sogne Præst Hr. Augustinus Haar Byfoged Hans Eilersen og Wilatz Jens i Synderlighed Kæmnerer samt Jørgen Madsen, som dette Værk paa Menighedens Vegne haver forfattet og befordret«; paa den anden Side: »Jeg kalder sammen Folk, til Guds Huus skal de gaae, christelig lære, leve og et ævigt Liv faae. Af Ilden er jeg fløt Bendix Castberg haver mig støbt«. Klokken blev solgt 1797[15]. *Klokkestol,* nu fornyet, med Indskrift paa Løsholt: »Opsat ved Godske Tømer Mand Kirkeverger Gud gifve Lyke«.

Urværk fra 1700'erne. Et nyt Urværk blev akkorderet 1723 og betalt 1731 til Mogens Urmager; det var ubrugeligt 1781[16].

GRAVMINDER

Epitafier[17]. 1) 1587. Sognepræst Laurids Rasmussen, død 1598. Maleri paa Træ, 98 × 79 cm, i Profilramme, forestillende en Præst med Fuldskæg, Pibekrave, Handsker og Bog, i Halvfigur staaende bag et Bord. Foroven: »Lavrentius Erasmus pastor Prestonensis anno ætatis sue XLVIIII Anno Domini 1587 Deus fortuna mea«. Stærkt opmalet. 1752 i Koret paa den nordre Pille.

2) Fra o. 1615. Tolder Jacob Christoffersen Viborg og Hustru samt hendes første og tredie Ægtemand (Fig. 14). Snitværksramme i Højrenaissance, Næstved-Arbejde, maaske af Eiler Schrøder. Storfeltet flankeres af to slanke Karyatider, Tro og Haab (delvis nye Tegn); paa Kanten af Storvingernes Kartoucher sidder Smaabørn, og over den brudte Trekantgavl staar en lille Kristusfigur med Opstandelses-Fane. Snitværkets Staffering, der synes at skulle efterligne Alabast, er moderne fornyet ligesom Frakturskriften i Hængekartouchen: »Jacob Christoffuersøn Wiborig, Kgl. Maj. Tolder i Præstøe, og Hustru Karren Søfrensdatter Kirken til Prydelse og Sal. Niels Jensen, Kgl. Maj. Tolder og Borgmester her sammested, til Ihukommelse har ladet dette Monument bekoste, og døde han [N. J.] 12. Dec. 1605. Jacob Christophersønn <døde 9. Dec. 1619>, Karrene Søfrensdatter døde □, Birgitte Jacobsdatter <døde 8. April 1623>. <Hans Erichsen>«. Aarstallene og det sidste Navn, Karen Sørensdatters tredie Ægtefælle, er senere tilføjede. Storfeltets Maleri, paa Træ, 93 × 78 cm, forestiller Kristus paa Korset mellem knælende Portrætfigurer; paa Frelserens højre Side tre Mænd, af hvilke den yderste er blevet senere

tilføjet, ved hans venstre Side en Kvinde og en lille Pige. 1759 hang Epitafiet paa den vestre Side i den søndre Gang.

3) 1631. Svend Nielsen. Maleri paa Træ, 122 × 95 cm, i Profilramme, forestillende en Mand og Kvinde knælende for et Krucifiks; forneden nyopmalet, ufuldstændig Frakturskrift, hvorefterTavlen er opsat 1631 af Suend Nielsen, Raadmand og fordum [Kirkeværge] i Præstø, og hans Hustru Sidzele Jensdatter; <han døde 27. Dec. 1639, hun 3. Okt. 1632>. Stærkt restaureret. (Da. mal. Portrætter IX, 130). 1752 i den nye Kirke paa den søndre Side, 1759 i den søndre Gang ved den søndre Side over Ligsten Nr. 14 (Indb. har Afskrift af Indskriften).

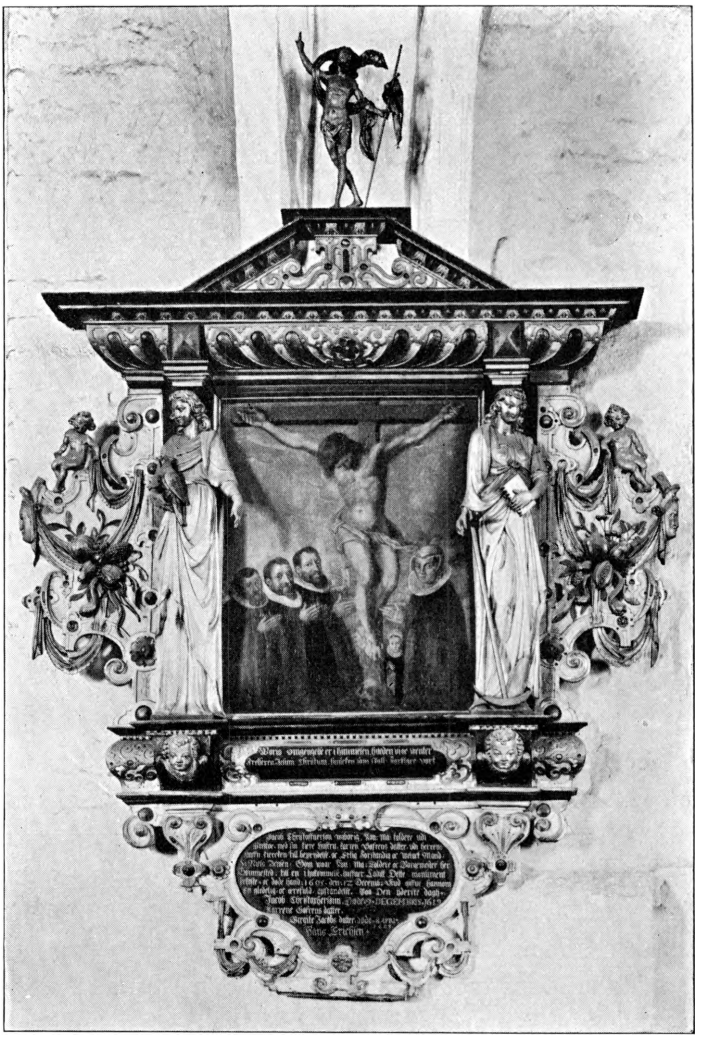
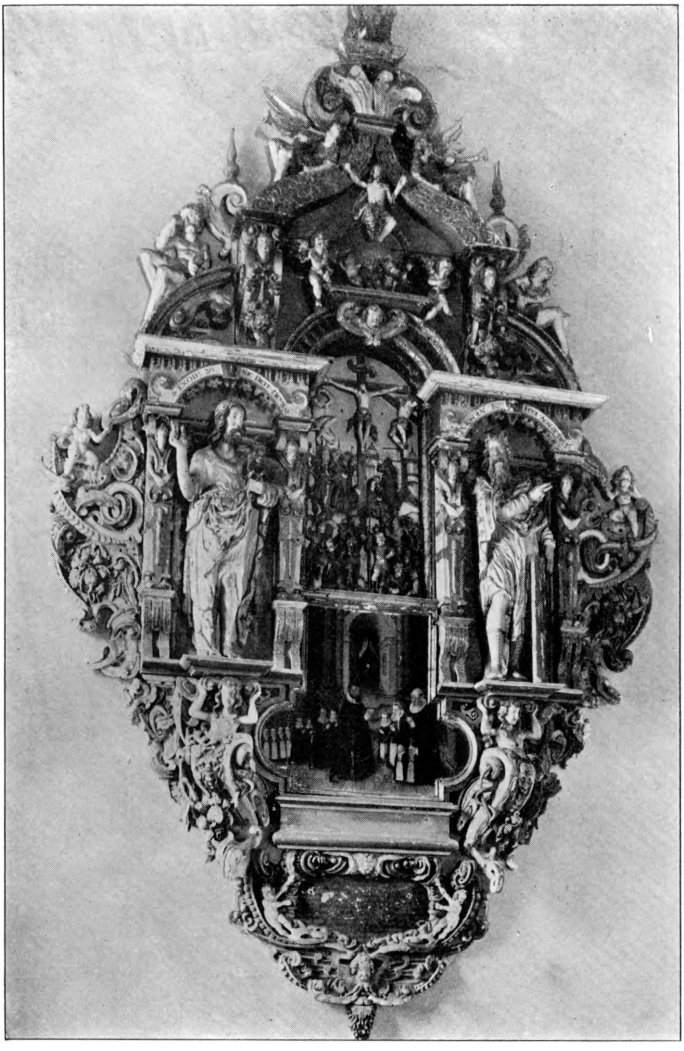

Fig. 14. Præstø. Jacob Christoffersen Viborgs Epitafium. Næstved-Snitværk o. 1615. Efter Fot. til Lund: Da. mal. Portrætter.

4) død 1630 (sml. Gravsten Nr. 10). Maleri af en ung Mand, i oval Ramme, omgivet af bruskbarokke Volutter, hvorpaa Kristus staar foroven og Evangeliststatuetter omkring Maleriet; forneden Kartouche med malet Indskrift, at Hr. Pouel Pedersøn Uby, Sognepræst til Sverdborg, og Hustru Elisabeth Søffrensdaatter har ladet bekoste Tavlen over deres nu salige unge Søn, Søffren Pouelsøn 1576 [hvilket urigtige Aarstal synes at være tilføjet af nyt]. Stærkt restaureret. 1752 stod Epitafiet ved Prædikestolen; Indskriften meldte, at Søffren Povelsen var født i Sverdborg 18. Okt. 1628(!) død i Præstø 18. April 1630. 1759 hang Billedet i den nordre Gang ved den søndre Side; nu i Taarnrummet.

5) o. 1650. Lauritz Nielsen Kremer, Raadmand (senere Borgmester) og Hustru (Fig. 15). Pompøst Snitværk i samme Stil som Altertavlen og utvivlsomt gjort af Abel Schrøder. Midtfeltet, der har en figurrig, reliefskaaret Korsfæstelsesgruppe, er lille og træder tilbage for de flankerende Nicher med to store Figurer: Moses og Johannes Døberen.

Over Midtfeltets Bue sidder Kristus som Verdensdommer paa Regnbuen over Jordkuglen med de fire Evangelisttegn og to Basunenglebørn; til Siderne herfor paa de to Gavlkamme ligger Adam og Eva, paa den brudte Topgavl Basunengle; den øverste Topfigur forestiller Justitia. Under Midtfeltet, flankeret af svungne Hermer (Kvinder, der med løftede Hænder bærer Kapitæl-Volutter under Postamenterne for Moses og Johannes), et lille, uregelmæssigt formet Maleri, paa Træ, 81 × 99 cm, forestillende Familien knælende i et søjlebaaret Kirkerum med Alter i Baggrunden: Mand, otte Drenge, Hustru, og fire Piger.

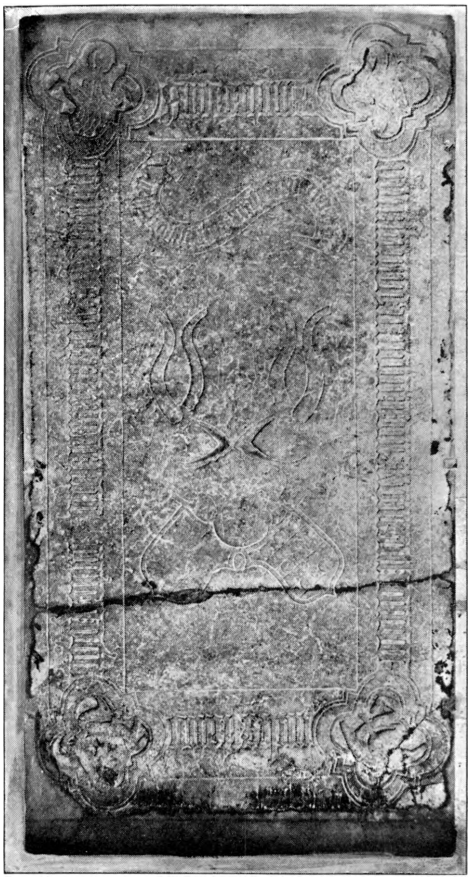

Hude 1903

Fig. 15. Præstø. Lauritz Nielsens Epitafium. Snitværk af Abel Schrøder o. 1650.

Børnene har alle, med Undtagelse af to, røde Kors over deres Hoveder, hvilket betegner, at de er døde, men der er, maaske ved en Restaurering, malet et Kors for meget. Efter Indskriften i Hængekartouchen har Lauritz Nielsen Kremer, Raadmand og Kirkeværge i Præstø, og Hustru Elisabeth Jensdatter, »begge barnefødte her i Byen«, bekostet Epitafiet over dem selv og deres Børn, »og hviler her neden under disse Stene 9 af deres salige Børn«. Han døde 4. Juni 1656 i sit 69. Aar,

hun 26. Jan. 1653 i sit 57. Aar. Stafferingen, der for Kirkens Hovedistandsættelse var bevaret i nogenlunde oprindelig Stand, er nu stærkt fornyet. Epitafiet, som hænger paa Korets Sydvæg, kaldes »den gamle Altertavle«, da det for Kirkens sidste Istandsættelse hang paa Skillevæggen mellem den gamle Kirkes Kor og Skib; 1759 dog i »den nordre Gang paa den nordre Side«.

V. H. 1930

Fig. 16. Præstø. Gravsten over Korfitz Rønnov, død 1494.

6) Provst Peder Winsløw, død 1705, og Hustru. Brunrød ølandsk Kalksten, 126 × 180 cm, med to Vaaben: det ene med Hane, det andet med Træ (Hjelmklædet udgaar fra Hjelmhalsen), og fordybet Tværskrift over »nu salig M: Peder Winslow, Søn af H: Jacob Hansøn Winslow«, Provst i Gynge Hrd., født 20. Marts 1636, studerede ved Københavns Universitet og fremmede Akademier, Prorektor i Odense Skole 1663, Sognepræst til Vor Frue Kirke samme-steds 1666, Assessor i Consistorial Collegiet 1668, Vicedomprovst i Odense Herred 1675, efter egen Ansøgning Sognepræst til Prestøe og Skibinge 1692, Provst i Baarse Hrd. 1703, gift 1667 med Martha Brun, Datter af M. Nils Brun, Domprovst i Odense Hrd., født 1646, død 17<21 >; i 37 Aars Ægteskab ni Sønner og fire Døtre (hvoraf een Søn og een Datter var døde), død 13. Jan. 1705. Epitafiet sad 1759 paa nordre Væg i den nordre Gang. Det havde en plump Træramme med lidt Snitværk, to Engle og en Guirlande (Rester heraf nu i Taarnet).

Gravsten[17]. Alle af Kalksten. Nr. 1—3, 5—7, 12 og 15 er rejste paa Kirkevæggene, Resten ligger i Gulvet.

1) Korfits Rønnov, Ridder, død 1494, og hans anden Hustru, Fru Birgitte Flemming (Fig. 16). Randskrift med Reliefminuskler: »An(n)o d(omin)i mccccxc4 obiit strenu(us) ac nobil(is) vi(r) d(omi)n(u)s Kurriviss Ro(n)nov miles et a(n)no ei(us)de(m) d(omin)i mccc□ obiit uxor ei(us) p(er)dil(ect)a d(omi)na Birgitta«. Indskriften fortsætter i et svunget Skriftbaand: »Qui hic sepulti sunt orate pro eis«, over to hjelmede Vaaben: Rønnov og Flemming.

Hustruens Dødsaar er aldrig udfyldt; i Mandens Dødsaar er 4 skrevet med et løkkeformet Arabertal, der staar i den ene af de firpasformede Rammer om Evangelisttegnene i Stenens Hjørner. Korfits Rønnov, der var Rigsraad, Hofmester hos Dronning Dorothea og Lensmand paa Jungshoved, vides at have været i Live endnu 22. Januar 1494. Arbejde af østdansk Type, beslægtet med skaanske Gravsten. Den gullandske Sten, 215 × 116 cm, laa 1758 »frem foran Alterfoden«.

2) Figursten fra o. 1557, over Anders Andersen, Sjælesørger i Præstø og Skibinge (Fig. 17). Randskrift med fordybet Fraktur: »Andreas Andree curator animarum Prestøø necnon Skiffui(n)ge. Scio, quod redemptor meus vivit« <Job XIX>; Midtfeltet fyldes af en karakterfuld Portrætfigur, i kraftigt Relief, forestillende Præsten, der velsigner Kalken; paa Kappen Antonitterkorset; forneden, foran Benene, et. Reliefbomærkeskjold med T-Korset og Træsko. Ved Siden af Hovedet: 15□.

V. H. 1930

Fig. 17. Præstø. Gravsten over Sognepræst Anders Andersen.

Af samme stedlige Stenhugger som Nr. 3—4. 191 × 102 cm. Stenen laa 1755 i Sakristiet, og Sagnet fortalte da, at Præsten skulde have haft en Hvid, som han for hans Helligheds og Gudfrygtigheds Skyld fik sendt tilbage, naar han vilde købe noget for den, tillige med Varerne[18].

3) 1557. Figursten over »Lauritz Klein Sognepræst til Skyffuinge« (Fig. 18). I Midtfeltet staaende Præstefigur med Kalk, forneden Bomærkeskjold og derunder i en lille Tavle: 1557. Af samme Haand som foreg. 90 × o. 55 cm.

4) »Karl Skriffuers, salig mett Gudt an(n)o d(omi)ni 1562«, fordybet Frakturtværskrift, grupperet omkring et Reliefbomærkeskjold med Bogstaverne JN. Langs Randen Akantusbladgrupper. Af samme Stenhugger som foreg. 55 × 72 cm. Stenen ligger i Gulvet ved Prædikestolen.

5) Figursten. Ærlig Kvinde Anna Siors Daater, Hr. Laurisis Moder, som blev begravet 3. Febr. 1571 (Fig. 19). Randskrift med Reliefversaler. I Midtfeltet en naiv Kvindefigur; i de øvre Hjørner to halve Akantusblade, det ene

dækket med et Bomærkeskjold med LR. 88 × 55 cm. Næstved-Arbejde af »Abbed-Gruppen«.

6) Figursten. Rasmus Michelsøn, Sognepræst Hr. Lauritz Rasmussøns Fader, død 7. Dec. 1584. De ubehjælpsomme Relieffrakturbogstaver, der efterligner Nr. 2—4, og to Bomærkeskjolde med LR og RM er anbragt under en naiv Ungrenaissance Arkade, hvori en langskægget Figur, støttet til en Økse i højre og med en Pung (eller et Par Handsker) i venstre Haand. Stenen, 145 × 55 cm, laa 1755 i Sakristiet.

V. H. 1930

Fig. 18. Præsto. Gravsten over Lauritz Klein, Sognepræst til Skibinge. 1557.

7) Fra o. 1600—20. Indskriftfelt flankeret af to Figurer: Kvinde med Frugtkurv paa Hovedet og Haand under Kind, og Mand med lignende Kurv og Spade i Haanden. Paa Figurernes Postamenter: »Qvies« og »Labor« (Hvile og Arbejde). Foroven under tredelt Bueslag staar Kristus, med Sejrsfane, paa Gravens Laag omgivet af Planteslyng; forneden udslidt Kartouche. Religiøs Randskrift og Hjørnecirkler med Evangelisttegn over Kartouche. Senere indhugget Tværskrift over Peder Christophersøn Seier, kgl. Maj Tolder i Præstø, død □ 16 □ i sit □ Aar, og Hustru Johanne Hansdatter, død 21. Maj 1675 i sit 31. Aar. Arbejdet ligner Sten i Vordingborg. 235 × 150 cm. 1755 i Koret.

8) Maren Mortensdaater, født i Wiborrig, død i Prestøe 21. Aug. 1613 hos hendes Søn, Borgmester Jacop Christophersøn. Stenen bekostede Hans Erichsøn og Karen Søfrensdaater 1624. Forneden udslidte Bomærker: KSICW og Reliefversaler indenfor Perlestavskant. 134 × 105 cm. 1759 ved Skriftestolen. (Sml. Font og Epitaf Nr. 2).

9) Borgmester i Prestø Jens Mogensen, død 31. Jan. 1624 i sit 44. Aar, og Hustru Mette Andersdater, gift i 16 Aar, død □ 16 □ i sit □ Aar, »som og har ladet denne Sten lægge«. Tværskrift med fordybede Versaler. Foroven under Bueslag: Kristus paa Korset (to Engle med Kalke opfanger Blodet fra Hænderne), ved den ene Side knælende Mand og Dreng, med indhugget M I S ; ved den anden Side Kone og to Døtre, med BID og MID, forneden

to Skjolde med Reliefbogstaver IMS og M A D. Religiøs Randskrift: Citat af Augustinus (Sol. Cap. 1.), Hjørnecirkler med Relieffer: Evas Skabelse, Syndefaldet, Lam med Korsfane, Kristus med Sejrsfane. Næstvedarbejde(?) 207 × 143 cm. 1759 tæt ved Daaben.

10) 1631. Børn af Borgmester Laurids Nielsen (sml. Epitaf Nr. 4—5). Stenen er gjort i to Stykker. Indskriften forneden siger, at under Stenen hviler »vi 4 Søsken tillige vesten hos os vores 4 Søsken igen, vor kære Skolebroder ved vor højre Side Søfren Pouelsen, født i Sverborg, som hosliggende Sten beviser« Efter et Trøstevers følger Navnene: Povel Lavritzen, 6 Aar 4 Mdr.; Søfren 4 Aar 1 Md.; Peder, ved 3 Aar; Anne 13 Aar 4 Mdr.; alle døde i 1630. Stenen er bekostet af Lauritz Nielsen og Hustru Lisbet Jensdatter deres Børn til Ihukommelse. Nederst i Kassetteværket Tilblivelsesaarstallet: 1631. Paa den øvre Sten findes, under et fladt Bueslag med religiøs Indskrift, en knælende Figurgruppe: i Midten et Krucifiks, tilhøjre for dette to større og tre mindre Drenge, tilvenstre en ældre, en halvvoksen og en lille Pige. Religiøs Randskrift (Job. 19); til Siderne Kassetteværksbaand omkring Rosetter, i Hjørnerne Cirkler med Relieffer og Omskrifter: Adams Skabelse (»Af Jorden wi skabt mone vere«) Timeglas, Ben, Kranium (»For Sønden alle dødelig ære«), Kristi Opstandelse (»Af Døde skulle wi igen opstaa«), Livets Krone (»Wed Troen Ærens Krone faa«). Vistnok Næstvedarbejde. 181 × 237 cm. 1759 i den nordre Gang.

V. H. 1930

Fig. 19. Præstø. Gravsten over Anna Siorsdatter, Sognepræst Lauritz Rasmussens Moder, død 1571.

11) 1631. Børn af Borgmester Laurids Nielsen: Ingebore Lauridsdatter, død 1616, 1 Aar og 10 Mdr.; Karen, død 1622, 2 Mdr.; Anders, død 16[?], i 4. Aar; Elias, død 1629, 5 Mdr. Stenen bekostet af Lauritz Nielsen og Elisebedt Jensdatter 1631. Indskriften staar i et Midtfelt, hvis Borter har Baandslyng og til Siderne Indskrift (Job. 14, 1—2). Religiøs Randskrift (Apoc. 21), Hjørnecirkler med siddende Evangelistfigurer. 140 × 206 cm. Stenen ligger umiddelbart Vest for Nr. 10 og danner en Helhed med denne og Nr. 16. 1759 i den nordre Gang.

12) Sognepræsterne Mads Jakobsen, død 1623 og Ole Olsen Borre, død 1631. Tværskrift paa Latin (skraa Reliefversaler paa prikket Bund): over to hæderlige Mænd, Hr. Matthias Jacobi og Hr. Olaus Olai Borrhæus, hin døde glad (læte) 29. Maj 1623, denne fromt (pie) 12. Marts 1631. Opsat i Nichen i Korets Nordvæg. 68 × 55 cm.

13) O. 1630—40, med Hjørnecirkler som Nr. 16, mellem de øvre et Kerubhoved, mellem de nedre tre Skjolde, det midterste med JHS i Relief. Den oprindelige Indskrift er udslebet og erstattet med fordybet Versaltværskrift: »I denne min Ejendoms Grav hviler« salig Rasmus Jørgensen, fordum i 30 Aar Borger og Tobakspinder i Kiøbenhavn, født 8. Maj 1719, død 22. Maj 1782; og Hustru Anna Poulsdatter, født 12. Dec. 1719, død □ 17 □. »Frugten af deres Ægteskab, tre Sønner og tre Døtre, er for dem i Evigheden«. I de to nedre Skjolde er indhugget to Tobaksruller. 170 × 112 cm.

14) Raadmand Svend Nielssøn, død <27. Dec. 1639>, og Hustru Sicelle Jensdaater, som ogsaa har ladet denne Sten bekoste, død h e r i Prestø <3. Okt. 1632>. Skriftfelt, omgivet af Kartouche, med Reliefversaler. Foroven under Bueslag den opstandne Kristus med Sejrsfane staaende paa Gravens Laag, til Siderne knæler Mand og Kvinde; forneden Skjolde med Reliefbogstaver
S N — CID. Religiøs Randskrift (Esech. 37, 13), Hjørneovaler med Evangelisthalvfigurer i ret plumpt Arbejde. 199 × 117 cm. 1755 i den søndre Gang paa den søndre Side. Sml. Epitaf Nr. 3.

15) Hemming Andersøn Skøtte, barnefødt paa Møen i Stege, Borger her i Prestø, død <24. Okt. 1656> i sit <67>. Aar, og Hustru Margrete Mickelsdaater, barnefødt i Lante Meckelborg til Bøssvog, død <4. Maj 1650> i sit <64.> Aar. Reliefversaler i Indskriftfelt med Kartoucheværk ved Siderne; foroven under Bueslag et Krucifiks og to knælende Figurer af Mand og Kvinde; forneden Kranium, Timeglas og to Skjolde med Forbogstaver HAS — MMD. Religiøs Randskrift (fordybede Versaler), 1. Cor. 15, 21—22; Hjørnecirkler med Evangelistfigurer. Stenen er fra o. 1630—35. 180 × 117 cm. 1759 i den søndre Gang paa den søndre Side.

16) Figursten over Borgmester Laurids Nielsen (sml. Epitaf Nr. 5 og Sten Nr. 10—11). Meget anselig, sammensat af een Sten i Midten (254 × 179 cm) og fire Sidesten. Midtstenen har religiøs Versalrandskrift og under et fladbuet Bueslag med riflede Pilastre (paa Postamenterne Timeglas og Vægtstang) to Figurer i højt Relief af Mand og Kvinde; i de ovre Hjørner to udslidte Skjolde. Den stærkt slidte, nedre Reliefversaltværskrift, der kan suppleres ved 1755-Afskriften, siger, at Stenen ligger over Borgmester Lauritz Nielsøn, barnefødt i Prestø, død <4. Juni> 16<56> i sit <69.> Aar og Hustru Elisabeth Jensdatter, barnefødt sammesteds, gift i <41> Aar, otte Sønner, fem Døtre, død

<26. Jan.> 16<53> i sit <57.> Aar. De fire Sidesten har Cirkler, hvori siddende Evangelistfigurer med Tegn og Navne.

17) 1675. Borgmester Christen Andersøn her i Praestøe med Hustru Johannae Søffrensdaater, og Arvinger. Her hviler deres Søn Andreis Christensøn. Tværskrift i fordybede Versaler. Foroven Krucifiks, i Hjørnerne store Blomster. 158 × 114 cm.

18) Jens Christensøn Jyde, fordum Borger og Kirkeværge her i Prestø, død 1653 i sit 56. Aar, Jørgen Erlandsøn Borger og Raadmand her samme-steds, død 18. April 1674 i sit 49. Aar, med deres Hustru Anne Jacobsdatter,

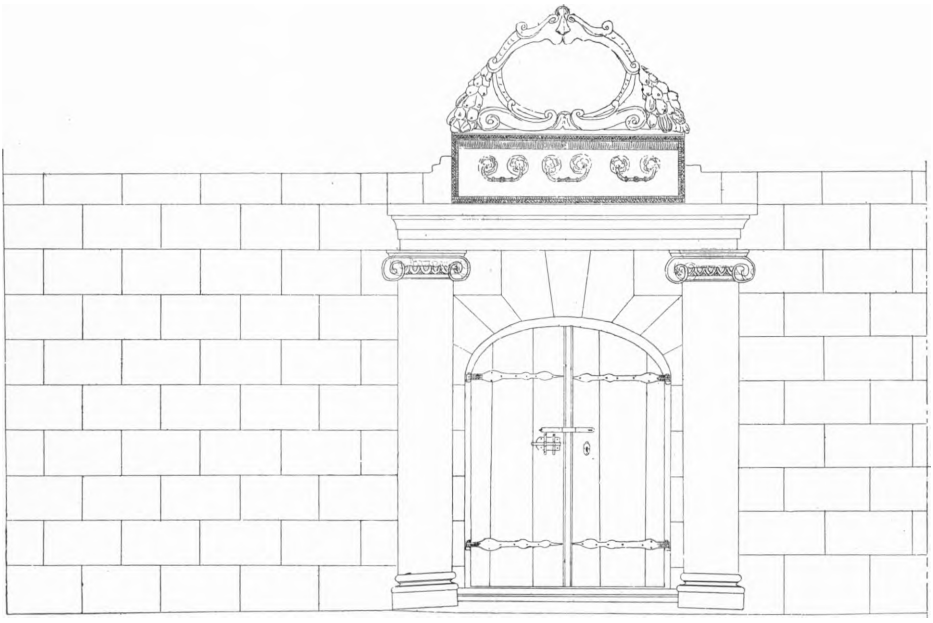

Fig. 20. Præstø. Forsvunden Façade af Gravkapellet i det gamle Kor. Maalt af P. Methling 1905.

død 17. Maj 1675 i sit 68. Aar, med Mickel Tommesøn Borger og Handels-mand her i Prestø, død □ 16 □. Tværskrift i fordybede Versaler. Religiøs Randskrift (Ps. 16), Hjørnecirkler med Kerubhoveder i de øvre, vinget Time-glas og Kranium i de nedre. 170 × 120 cm.

19) Sten med Indskriftoval, delvis dækket af Taarnrummets Trinbrædt, over Chr... Jacob ... født ... emb 1769, død ... y 1773.

Endvidere findes tre stærkt udslidte Sten fra Tiden o. 1650. — Lerfliser med Gravskrifter se S. 32.

†Gravkapel. Jens Lauridsen til Nysø, en Søn af Borgmester Laurids Nielsen, købte 1671 af Kirken Plads til en Begravelse, der indrettedes i Korpolygonen, det daværende Sakristi[19]. Det lave, hvælvede Rum havde paa Skillevæggen ud mod Sakristiet en fladbuet Indgangsdør, omgivet af en Portal med glatte

joniske Pilastre; over Arkitraven stod en Efterligning af en Kiste med tre Hanke, kronet af en barok Topkartouche (Fig. 20). Arkitekturen havde visse Træk fælles med Hovedbygningen paa Nysø. Ved Korets Rekonstruktion 1905—06 blev hele det gamle Gravkapel nedbrudt og de 10 *Kister* derefter genopstillede i en nyindrettet Gravkælder under Korgulvet.:

1) Johan Lauridzen, Søn af Jens Lauridzen, født i Præstø 15. Juli 1665, død paa Vordingborg Slot 21. Martij 1668. Læderbetrukket Barnekiste med buet Laag, seks Hanke og oval Kobberplade i drevet Messingbladramme.

2) Barbara Wilders, født i Helsingør 17. Dec. 1638, gift med Jens Lauritzen til Nysøe og Sparridsholm, død paa Nysøe 13. Febr. 1684, efterladende Husbond, een Søn og tre Døtre. Læderbetrukket Kiste med otte Hanke og buet Laag, hvorpaa drevet Messingengel og oval Kobberplade.

3) Jens Lauritzen til Nysøe og Sparridsholm, Fader til to Sønner og tre Døtre, født i Præstøe 17. Marts 1620, »af Gud saaledes velsignet, at han opbygte Nysøe«, hvor han døde 14. Marts 1689, efterladende een Søn og tre Døtre. Læderbetrukket Kiste som Nr. 2.

4) Anna Sophia Lauritsen, født 2. Febr. 1662, død 5. Okt. 1700. Læderbetrukket, profileret Kiste uden Hanke og Beslag, med oval Indskriftplade af Bly.

5) Elisabeth Lauritzen, født 28. Apr. 1656, død 22. Okt. 1700. Profileret, læderbetrukket Kiste med blystøbte Bladhjørner og Ornamenter paa Laag og Sider samt lille oval Indskriftplade af Bly.

6) Anna Margaretha Voigt »nee Lauritz Erbin von Sparritzholm und Nysøe«, født 25. Maj 1667, død 25. Jan. 1729. Læderbetrukket Kiste med lille oval Indskriftplade af Bly med tysk Indskrift.

7) Formodentlig Kommerceraad Johan Nicolais Voigt, født 3. Febr. 1664, død 12. Juli 1743. (Tysk Indskrift gengivet i 1755-Indb.). Læderbetrukket Kiste uden Hanke og Beslag, af samme Form som Nr. 6.

8) Peter von Kaasbøll, født 1689 i Trundhiem (Faderen Præsident i T., Moderen af de Schøllers adelige Slægt), 1707 Volontær, 1709 Officer, 1718 betroet et Kompagni i det danske Artillerikorps, 1744 Kommando over det norske Artilleri Korps, 1759 Generalløjtnant, 1764 paa Vartpenge, gift 1725 med Catharina Sophia von Bille; i Ægteskabet fire Børn, (een Søn og een Datter døde før ham, to Døtre efterlevede); død i Prestøe 12. Febr. 1767. Fløjlsbetrukket, profileret Kiste med blystøbt Ramme (Skyer, Straale, Engle, Kvinde med Palmer, Død med Timeglas) omkring oval Blyplade.

9—10) To Barnekister af umalet Fyr og uden Indskrifter; profilerede, fra 1700'erne.

To *Kaarder,* der har ligget paa Kister fra 1700'erne, hænger nu bag Alteret.

1759 nævnes følgende, senere forsvundne *†Epitafier og Ligsten.*

†1) *Epitafium,* »lille, forgyldt, med tvende Navne Sl. Rasmus Michelsen

og Anna Siorsdatter« 1585 med latinsk Skriftsted, Ps. 121, 2., omkring Tavlen, 1755 hang det i Koret. (sml. Gravsten 5—6).

†2) Lille Sten i Sakristiet, paa hvilken intet kunde læses uden 1572.

†3) Sten i Koret med »udhugget et fuldt Corpus holdende som et Par Handsker i den ene og en Bog i den anden Haand«; Indskriften kunde formedelst Ælde ikke læses.

†4) Sten, tæt ved Daaben, over Mads Andersen, fordum Borger her i Præstø, død 22. April 1632 i sit 51. Aar, og Hans Jacobsen, Borger, død □, med deres Hustru Sara Pedersdatter død □. Randskrift: 1632 har H.J. og S.P. ladet Stenen bekoste.

†5) Sten over Niels Andersen, Borger og født her i Prestøe, død 1635, ved 84 Aar, og Hustru Anne Jensdatter, født i Jylland, død 1603 i sit 54. Aar. Sønnen Borgmester Lauritz Nielsen og Hustru lod Stenen lægge 1643. Den fandtes 1759 paa Kirkegaarden, »hvor de fattiges Jord nu er«.

†6) Sten, i Koret, over Peder Christophersøn Seyer, kgl. Maj. Tolder i Prestøe, død □ 16 □ og Hustru Johanne Hansdatter, død 1. Maj 1675 i sit
31. Aar. Religiøs Randskrift; i Hjørnerne Evangelistbilleder.

†7) Sten, i den søndre Gang, over Jørgen Thomæsøn, barnefødt paa Als i Kettinge Sogn, død 12. Jan. 1674, i sit 103. Aar, og Hustru Karen Knudsdatter, død 1663, i sit 79. Aar, som var Forældre til Knud Jørgensen, fordum Borger og Handelsmand i Prestø.

1752 nævnes, at der i den gamle Kirke paa den nordre Side var en smuk aaben Begravelse under Epitafium Nr. 6.

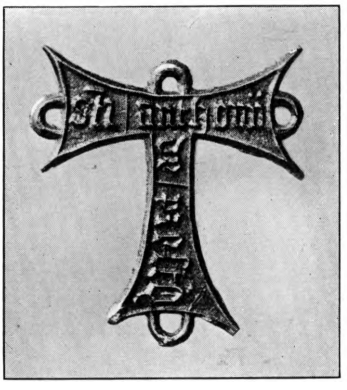

Fig. 21. Præstø. Pilgrimstegn.

S. GERTRUDS KAPEL

Kapellet, der laa i Byens vestlige Udkant, nævnes kun i sene Dokumenter. 1532 gav Kongen tre Borgere i Præstø Ejendomsbreve paa Jord ved Kapellet; den ene fik overdraget Kronens Ejendomsret til S. Gertruds Gildeshus, den andet et Stykke øde og ubebygget Jord paa S. Gertruds Kirkegaard, der var hegnet med en Mur, den tredje et Stykke Jord østen ved S. Gertruds Kapel, i Længden strækkende sig sønder ud til Gaden, i Bredden norden ved Vandet[1]. 1550 skænkede Christian 3. Præstø Borgere til Hjælp for deres Sognekirke dels syv af Klosterets Boder, hvoraf Indtægten skulde anvendes til Brød og Vin, dels S. Gertruds Kapel, »som stod i deres By«, og som maatte nedbrydes og anvendes til Kirkens Bygning[2].

Paa Resens Kort over Præstø fra o. 1670 er vestligt i Byen angivet »Lauritz Skotte wad, hvor Byens Kirke har fordum standen«.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1721—22, 25—30 (RA), 1737—63, 1767—68, 1803—83 (LA). — Præsteindberetninger 1752 (i Langebeks Excerpter 4to, Nr. 15; KB.) 1755, 1772, 1810 (NM), 1759 (LA). Kaldsbøger, se Note 1. »Series Pastorum« (ved Embedet) — Museumsindberetning af Sophus Müller og Erik Schiødte 1877. Revideret 1930 af C. A. J. og V. H. — H. Storcks Papirer og Opmaalinger vedrørende Hovedistandsættelsen (NM).— Ældre Opmaalinger (vistnok fra Begyndelsen af 1800'erne) i Kirkens Kaldsbog 1639—1833 (LA). Opmaaling 1877 af Erik Schiødte.

Opmaalinger: KhS. 4. R. VI, 550 f., 553, 556 f. (for Istandsættelsen). Ældre nord. Arch. 5. S. 1. R. T. 10—14. — Vilh. Lorenzen: De danske Antonitterklostre. S. 10—23. — Francis Beckett: Danmarks Kunst II. — N. V. Nielsen: Præstø Købstads og Klosters Historie. 1889. — Emil Madsen: Bidrag til Præstos Historie. (Fra Arkiv og Museum I, 446—75). — H. F. Rørdam: Antoniusklosteret i Præstø. (KhS. 4. R. II, 193—230). — H. F. Rørdam: Om Grundlæggelsen af Klosteret i Præstø. (KhS. 4. R. VI, 131—36.) — L. Fenger: Kirken og Antoniusklosteret i Præstø. (KhS. 4. R. VI, 546—61). — V. Ingerslev: Gravskrifter og Inscriptioner i Præstøe Kirke. (Personalhist. Tidsskr. II, 1881, 1—10; jvf. 77 f., 368).

[1] Præstø—Skibinge Kaldsbog (ved Embedet), efter Baarse Herredstings Dom af 24. Juli 1688, hvori citeres en Landstingsdom af 20. Januar 1641, i hvis 9. Post er indfort en Vidisse af Baarse Herredsting 1555 af tvende Breve, som Sognepræst Søren Jensen lod læse, det ene efter Sognevidnet af 1472. [2] KhS. 4. R. II, 210. [3] KhS. 4. R. II, 223. [4] KhS. 4. R. II, 228 f. [5] KhS. 4. R. II, 207. Kanc. Brevb. 16. Febr. 1563. [6] Da. Kancellireg. 1535—50, S. 448. [7] Kanc. Brevb. 11. Sept. 1585. [8] Thiele: Danske Folkesagn I, 205. [9] N. V. Nielsen. S. 321, 326, 332. [10] P. Winsløw: Farrago arctoa. 1704; cit. KhS. 4. R. II, 206. [11] N. V. Nielsen. S. 114, 317. [12] Fra Arkiv og Museum I, 455; Da. Mag. 3. R. VI, 255. [13] Fra Arkiv og Museum I, 457—60. [14] N. V. Nielsen. S. 328. [15] N. V. Nielsen. S. 317. [16] N. V. Nielsen. S. 321, 326. [17] Lund: Danske malede Portrætter IX, S. 130—32. Indskrifter i Personalhist. Tidsskr. II. [18] Marmora Dan. I, 192. 1752 kaldes Stenen for »Hellig Hr. Anders' Monument«, og det siges, at han har været den første lutherske Præst i Byen og i saa stor Anseelse, at Byen endnu har ham i sit Segl, med Kalk i Haanden og en Træsko ved Fødderne, hvorfor han ogsaa kaldes Anders Træskomand. [19] N. W. Nielsen. S. 318, 456.

S. Gertruds Kapel: [1] Fr. I's Da. Reg., S. 317. [2] Da. Kancellireg. 1535—50, S. 448.